

«TҮРКІ ӘЛЕМІН ЗЕРТТЕУ» ҚОРЫ
TҮRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI
АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚазҰПУ
АБАЙ МІЛЛІ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
ЧУКУРОВА УНИВЕРСИТЕТИ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

«ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯНЫҢ ОРТАҚ МӘДЕНИ
ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ
21-23 мамыр 2007 жыл

KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE’NİN ORTAK KÜLTÜREL
DEĞERLERİ ULUSLAR ARASI SEMPOZYUMU
21-23 Mayıs 2007

BİLDİRİLER

Editör:
Doç. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR
Yrd. Doç. Dr. Bedri AYDOĞAN

АЛМАТЫ - 2007
ALMATI - 2007

KIRGIZCADA ÜNSÜZ UYUMU DIŞINDA KALAN EK BİÇİM BİRİMLERİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

Murat CERİTOĞLU¹²

ÖZET

Kırgızca yansıttığı ses özellikleriyle çağdaş Türk yazı dilleri içinde ayrı bir yere sahiptir. Ünsüzle başlayan ek biçim birimleri, uyuma bağlılıkları bakımından ilk sesine göre çok değişikliler ve tek değişikliler biçiminde iki gruba ayırmak mümkündür. İlk sesi tek değişikli ek biçim birimler, eklendiği sözün son sesi kendi özelliklerini taşıyorsa sürekli ünsüz uyumu dışında kalmaktadır.

ABSTRACT

Because of its phonetical characters, Kyrgyz is of a special place within modern Turkic languages. Due to consonant harmony and the first vocal, it is possible to dived affixes starting with an consonant into two groups, the first one is called multi variant for their consonant harmony and their first vocal, and the second is the mono-variant. If the last vocal of the last word to which it is added is not carried its own features, affixes whose first vocal is mono-variant is always counted out of consonant harmony.

0. Bir sesin söz zincirinde kendinden önce ya da sonra gelen bir başka sesle birlikte bulunmasından doğan ve birinden öbürüne özellik aktarımı yoluyla gerçekleşen (Vardar, 1998: 42) ses olayına benzeşme denmektedir. Türkçede düzenli olarak meydana gelen ve ilerleyici olan benzeşmelere uyum denir. Kök biçim birimler (kökler) asıl, ek biçim birimler (ekler) ise yardımcı unsurlar oldukları için söyleyiş bakımından genellikle ekler köklere uyar.

Genel Türkçedeki sözlerin kök ve ek biçim birimlerinde yan yana veya aralıklı yer alan ünlüler arasında boğumlanma bölgesi ve düzlük yuvarlaklık bakımından; ünsüzler arasında boğumlanma noktası, titreşim, nazallık ve süreklilik bakımından; ünlüler ile ünsüzler arasında ise boğumlanma noktası ve süreklilik bakımından ses uyumu söz konusudur.

1. Çağdaş Türk yazı dillerinden olan Kırgızcada ünlüler arasındaki uyum üst seviyededir. Kök ve eklerde biçim yan yana gelen ünsüzler ve ünlüyle sonlanan kökler ile ünsüzle başlayan ekler arasında uyum farklı düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Benzer ses özelliklerine sahip olmalarına rağmen uyumlarda farklılıklar meydana gelebilmektedir. Bu sebepten Kırgızcadaki ünsüzle başlayan çok sesli ekleri, başlangıç seslerinin ses uyumuna tabilikleri bakımından çok değişikliler ve tek değişikliler olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür.

2. Başlangıç ünsüzüne göre çok değişikli ekleri kendi içinde üç değişikliler ve iki değişikliler olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür.

Başlangıç ünsüzüne göre üç değişikliler, eklenen sözün ünlü veya titreşimli-titreşimsiz karşılıklı ünsüzlerle sonlanmasına göre birbiriyle ilgili üç farklı ünsüzle başlamaktadır. Bu eklerin ses yapısı bakımından ortak özelliği tarihi Türk yazı dillerinde boğumlanma noktası bakımından dış-dış eti (dil ucu) ünsüzleri olan “d/t, l, n” ile başlamalarıdır. Genel Türkçede ekin ilk sesi olan /l/, Kırgızcada eklendiği sözün son sesine göre /d/ veya /t/ye dönüşebilmektedir (/l/ > /d/ veya /t/). Ekin ilk sesi genel Türkçede /n/ ise Kırgızcada /d/ veya /t/ye dönüşebilmektedir (/n/ > /d/ veya /t/). Genel Türkçede ekin ilk sesi /d-t/ karşılıklı ünsüzü ise /l/ye dönüşebilmektedir. Bu özelliğe çekim eklerinden ilgi hali eki “-NIn”, yüklem hali eki “-NI”, eşitlik hali eki “-LAp”, çokluk eki “-LAR”, ve yapım eklerinden isimden isim yapma ekleri “-DAş”, “-LAK”, “-LİK”, “-LUU” isimden fiil yapma eki “-LA-” ile fiilden isim yapma eki -LAgAn sahiptir. Bu ekler ünsüzle sonlanan sözlere titreşim bakımından, ünlüyle sonlanan sözlere de süreklilik bakımından uymaktadır. İlgi hali -NIn (biröñtün üyü, sözdün toluk maanisi, epostun eesi), yüklem hali -NI (Balıkçını balıkçı, alıstan taanıyt, Bul til, Sovyetter Soyuzunda ekinçi orundu eeleyt., Baba Dıykan coldoşum, / Bardık işti oñdosun), eşitlik hali eki -LAp (Cakşılap süylöşşöñ, kirgize beret; karañgıda calgızdap, alıs çıkpay cürüñüz!), çokluk eki “-LAR” (kiyimder, toolor, meymandar); isimden isim yapma eki “-LİK” (iygi-lik, çın-dık, biyik-tik); isimden isim yapma eki “-LUU” (sür-dütü, küç-tütü, maani-lütü); isimden isim yapma eki “-LAK” (muz-dak, cay-lak, taş-tak); ve isimden fiil yapma eki “-LA-” (coo-la-, ümüt-tö-, dalil-de-), fiilden isim yapma eki “-LAgAn” (cüz-dögön, kança-lagan, köp-tögön vb).

1.1.2. Başlangıç ünsüzüne göre iki değişikli ekler, eklenen sözün son sesine göre karşılıklı ünsüzlerle başlamaktadır. Ünlü veya titreşimli ünsüzle sonlanan köklere titreşimli ünsüzle başlayan değişikli, titreşimsiz ünsüzle sonlanan köklere ise titreşimsiz ünsüzle başlayan değişikli eklenir. Bu özelliği sahip ekler şunlardır: İsim çekim eklerinden yönelme hali eki “-KA” (Meerman eneler bir oygo kelişip, ar kimisi koldorundo bolgon tamak aştarın ortogo çıkarışat.; Akın uşul ırın cıyılğan topko ırdap, özünün cana oşondoy ele başka kedeylerdin katuu ezilip catkanın bayandap ötöt.), ayrılma hali eki “-DA”

¹² Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ceritoglu@gantep.edu.tr

(Dosufidu tozokto sına, / Kayrılıp suu berebi?!, Emi mına oşo Mekenibizdebiz.), bulunma hali eki “-DAn” (Alsız kolun cerden arañı alıp, töbömdön sılamak bolup, birook sılay albadı.; Oşondo möndürgöy cagan okton beçera Kırgızdın kanı suuday aktı.), eşitlik hali eki “-DAy” (Oşonda möndürgöy cagan okton beçera Kırgızdın kanı suuday aktı.; Taştay kakşagan muzdak suu attı agım menen alıp cönödü.), aitlik eki “-KI” (Ayıldagılar taruu egip, kışı menen coro içişet eken.; Tömönkü öröngö, sozulgan suuga, uyulgugan tokoygo, nık toolorgo köz çaptırıp olturup, kariya kañırı tütögöndöy.), soru eki “-BI” (Erkekpi, urgaçıbi?); fiil çekim eklerinden geçmiş zaman ekleri “-DI” (Kördüñbü? İşendiñbi? ; Yaruk attan tüştü) ve “-KAN” (150 üydön çoñ köçö içkenmin; Kültegin 731- cılı 27- fevralda ölgön.), olumsuz geniş zaman eki “-BAS” (Barsañı anı tappassıñı; Kölünön bezgen kaz oñbos, / Elinen bezgen er oñbos.), olumsuz geniş zaman eki “-BAy” (Başka cumuşka kirişpeymın; Emne üçün sizder, öz ene tiliflerdi uguzbaysıñar dep bizge doo koyboysıñar?), emir ikinci teklik şahıs ekleri “-KIn” (Kaçıke baatırğa kabardı sen bergin. Ay ana, musulman bolgul, अगर musulman bolbosofı ölsöm ölörmün.) ve “-KIİ” (Ay ana, musulman bolgul, अगर musulman bolbosofı ölsöm ölörmün.), bildirme ve öznelik birinci çokluk şahıs eki “-BIz” (Emne bolorubuzdu bilgenbiz.; Körsö biz çaştarıbızga, tak maalımat aytpay kelatıppız.), sıfat fiil ekleri “-BAS” (Çıdabas coruk go; Bizge Sovyettik okuuçularga, “kün nurların kanat kılğan” ölbös, öçpös ırların muraska kaltırdı.), “-DI” (Al cekkördü kişinin üyü.; Eh, Issık-Köl, senin şarpıldagan tolkunıñ, senin cumşuk tündörtüñ, ak kuuday bolgon kızdarıñ, öttü turmuş.), “-KAN” (Bütökön işke sıncı köp, / Bışkan aşka ceçü köp; Koldon kelgen cakşılığın alardan ayaşpadı), “-KI” (Bal cegiñ kelgen go?!; Sizder bizdin sözübüzdün ırgagın, kütüsün (muzıkalduulugun) eşitkiñer kelesi?), “-KIn” (Men ölsöm, ce eneñ ölsö bizge iman aytkınday bolup kalsın.; Taanısalık anda, - dedi cañı kelgin, dal mañdayıma kelip.), “-KIİ” (Den sooluk - tügöngüs baylık; Esep cetkis tört tülük mal özünükü.), zarf fiil ekleri “-BAstAn” (Al söz aytpastan makul bolot; Asanbayev sen bolsoñ, kılçaybastan üyüñö ket.), “-KAlI” (Bazarga koy satkalı keldim. Onu kelgeli körö elekmin.), “-KANça” (Başımdan ötpögönçö balañın.; Emi anı ömürü ötkönçö asınıp cürüşü kerek.), “-KAndA” (Alar boz üygö cakındap kelgende kemegegedegi ottun canında ookat kılıp cürüşkөн eki katındı, arı cakta oynap catuşkan baldarı körüştü; Baldar menen oynol- dep çoñ kişiler aytışkanda men kıyılıp arañı ketemin.), “KIçA” (Özgögö ölüm tilegiçe özüñö ömür tile.; Namıs ketkiçe, baş ketsin.), “-BAy” (Kana, körgönüñdү tökpöy-açpay ayt.; İçpey-cebey cıynagın, / Bay boloruñna men kepil.), kuvvetlendirme eki “-DIr” (Stalındı, totalitarduu recimdi Tokombayevçe ırdagan akın coktur; Balkim, bul, tek menin pendelik kalıp baamımdır.); yapım eklerinden isimden isim yapma ekleri “-KA” (öz-gö, baş-ka), “-KIİ” (ak sar-gıl, aç-kıl), “-KEy” (tes-key, küñ-göy), fiilden isim yapma ekleri “-DAK” (kuur-dak, bış-tak), “-DIk” (kal-dık), “-KA” (tokul-ga, tut-ka), “-KAK” (çañç-kak, say-gak, sor-gok, bat-kak, cap-kak, il-gek), “-KI” (kül-kü, süy-gü), “-KIç” (aç-kıç, bil-giç), “-KIn” (çık-kın, kel-gin), “-KIr” (al-gır, öt-kür), isimden fiil yapma eki ile fiilden fiil yapma ekleri “-BA-“ (cet-pe-, kon-bo-), “-DIr-“ (al-dır-, kezdeş-tir-), “-KAnsI-“ (toltur-gansı-, öçöş-könsü-), “-KAZ-“ (öt-köz-, kör-göz-), “-KIr-“ (sız-gır-, cet-kir-), “-KIz-“ (cat-kız-, bil-giz-) bu sınıfa girmektedir. Bu sınıftaki ekler köklere ulanmaları bakımından genel Türkçenin özelliklerini arz etmektedir.

1.1.3. Kırgızcadaki ilk ünsüzü tek değışkeli ekler, eklenilen sözün son sesi ünlü de, titreşimli ünsüz de, titreşimsiz ünsüz de olsa hep aynı kalır. Bundan dolayı da ünsüz uyumsuzluklarına sebep olurlar.

Kırgızcada başlangıç ünsüzüne göre tek değışkeli yapım ekleri şunlardır: İsimden isim yapma ekleri “-ça” (Kazak-ça, Kırgız-ça), “-çAk” (tüyün-çök, kelin-çek), “-çAn” (at-çan, çapan-çan), “-çI” (kömür-çü, comok-çu), “-çII” (emgekçil, kir-çil), “-çöök” (köñül-çöök), “-çUK” (köI-çük, oyun-çuk), “-ke” (ata-ke, bay-ke), “-kek” (er-kek), “-mök” (kök-mök), “-sIz” (kayrat-sız, söz-süz), “-şAk” (ölüm-sök, törkün-söök), “-sön” (kül-mök-sön), “-tay/-toy” (aga-tay, ak col-tay, kara col-toy); fiilden isim yapma ekleri “-çaak” (casan-çaak, uruş-çaak), “-çek” (em-çek, böl-çök), “-çük” (üyron-çük), “-kAlAk” (küy-kölök, şaş-kalak), “-mA” (süz-mö, bas-ma), “-mAç” (cañıl-maç, tol-moç), “-mAk” (sıyirt-mak, il-mek., tabış-mak), “-mAl” (tök-möl, oku-mal), “-mAy” (arkan tartmay, üy almay), “-mIr” (bas-mır), “-mön” (köç-mön, süy-mön), “-mIş-” (uk-muş, bol-muş); isimden fiil yapma ekleri “-ça-” (kur-ça-, çar-ça-), “-çI-” (aar-çI-, kıp-çI-), “-KA-” (muñ-ka-, içir-ke-, kızır-ka-, çımkır-ka-, cıyır-ke-), “-kIr-“ (kıy-kır-, bış-kır-), “-kIrA” (kür-kürö-, çır-kıra-), “-kör” (töñ-kör-), “-sA-” (bel-se-, ök-sö-), “-sAr-” (kum-sar-), “-sI-” (cer-si-, menmen-si-), “-sIn-” (az-sın-, kem-sin-), “-sIrA” (al-sıra-, kan-sıra-), “-şA-” (tıñ-şa-, kep-şe-), “-şI-” (şañ-şı, tañ-şı, im-şı-, ik-şı-, kıl-şı-), “-tAr-” (kıs-tar-, köñ-tör-).

Başlangıç ünsüzüne göre tek değışkeli çekim ekleri şunlardır: İsim çekim eklerinden eşitlik hali ekleri “-ça” (Özümçö cürgön bir cupunu kişimin.; Sızdin pikirñizçe, uşu kañçalık deñgeelde tuura da, kañçalık deñgeelde tuura emes?), “-çIIAp” (men dele silerçilep koniyak alıp içemin; Koluñan kelip turgan cardamın ayayt dep taarınat, sençilep.); fiil çekim eklerinden öznelik birinci teklik şahıs eki “-mIn” (Uşerde uşunça çaşap cürüp, mindaydikörgön emesmin.; Asıp ciberet dep oylop, asıl taş şakegimdi katıp koydum ele, unutup taştapmın.), öznelik ikinci teklik şahıs ekleri “-sIñ / -sIz” (Bıltır da uşintkensiñ!; Aga çeyin özüñ ölörsüñ. ; Anan, özünüz oyunkarak bolsoñuz oynop cürö bergensiz da?), öznelik ikinci çokluk şahıs ekleri “-sIñAr/-sIzdAr” (Oşentip ubakıttı utasıñar, salttı buzbaşıñar.; biröññör ortoktoş bolup, eki kişi bir tabaktan cebeysiñerbi?; Sizder emine deysizder.), bildirme birinci teklik şahıs eki “-mIn” (Mına emi, siler da moltok, men da moltokmun. ; Özü Tabgaçmın debeyt.), bildirme ikinci teklik şahıs ekleri “-sIn/-sIz” (Sen akçağa satıp alğan kulumsuñ.; baarın bir tuugansız.),

bildirme ikinci çokluk şahıs ekleri “-sInAr/-sIzdAr” (DayarsInArbı? ; Azır ele tüştü, özünör kandaysInAr tuugandar.; Azamatsızdar, baatırsızdar.); geçmiş zaman eki “-çu” (Baatır, ini sıyaktuu körçümün, başında.; A birook özünüdü özünü öltürçüşün.); şart ve emir kiplerini istek kipine dönüştüren ek “-çI” (Barıp karaymıç.; Kısaaer ceriñerdi gana kıssañarçı!), istekli gelecek zaman eki “-mAk(çI)” (Kılçaysa, Ukendi körüşmök.; Koş biylik cürgüzüşmökçü go, tizgin talaşkan ala dopu.), emir üçüncü teklik ve çokluk şahıs eki “-sIn”(Menin da kulak - meem tınçısın.; Aldıga alduu-küçtüülör çığıssın.), şart eki “-sA” (Minteerin bilsem kelbeyt elem.; Tüşüp bir az şam-şum etip alsak kantet?); isim fiil eki “-mAk” (Biröönün üyün çeçmek bar, tikmek cok.; Çınında men alardı ömürümdö bilmek tügöl, körgön emesmin.); Sıfat fiil eki “-çu” (Kazangap alıgi kişigi eerçip, stantsiyanın içindegi asker çoğulçu cayga bardı.; Balapanına cem berçü kuştay çukuldap kalgan toguzbay murdun çuyrup atayı burulat.), sıfat fiil eki “-mAkçI” (Marat menen Kanat çoğuluştan kiyin ubaktıların birge ötkörügö makuldaşıp, saat törttö “Pişpek” meymankanasınan coguluşmak boluştu.; Antse da saktık sezim tırtkösüp, tülkü kuyrugun çıçayta karmap, abay atap coldon çıkmakçı boldu.), sıfat fiil eki “-mış” (Ar kimi kol salıp, ooz tiymiş boldu.; Ukpamış bolup şalını otoy bedrim.), zarf fiil eki “-mAyInçA” (Aytmayınça kim билет, / Açmayınça kim köröt.; Birok kızmat işinde turgan sofi konduktoru artkı açık ayantçada baratkan akırkı vagon ötüp ketmeyinçe ordunan cıla albadı.)

2. Başlangıç ünsüzü her zaman titreşimsiz ünsüz olan ekler titreşimli ünsüzle sonlanan sözlere eklendiğinde, başlangıç ünsüzü her zaman titreşimli olan ekler titreşimsiz ünsüzle sonlanan sözlere eklendiğinde ünsüz uyumsuzluğuna sebep olmaktadır. Titreşim uyumsuzluğuna sebep olan ekler genel itibarıyla ya süreksiz titreşimsiz diş eti ünsüzü /ç/, ya süreksiz titreşimsiz art damak ünsüzü /k/, ya sürekli titreşimsiz diş eti ünsüzü /s/, ya sürekli titreşimsiz diş eti-ön damak ünsüzü /ş/, ya da sürekli akıcı titreşimli çift dudak ünsüzü /m/ ile başlamaktadır.

Çağdaş Kırgız yazı dilinde daima süreksiz titreşimsiz diş eti ünsüzü /ç/ ile başlayan eklerin tarihi Türk yazı dillerinde tespit edilenlerinin de (Gabain, 1995:43, 48, 65; Hacıeminoğlu, 1996: 13, 14, 30; Hacıeminoğlu, 1997: 40, 44, 65; Karamanlıoğlu, 1994: 23, 24, 25, 36, 75; Eckman, 1988: 72, 32, 33, 37)daima süreksiz titreşimsiz diş eti ünsüzü /ç/ ile başladığı tespit edilmiştir. /ç/ ünsüzüyle başlayan eklerden eşitlik hali eki -çA-, sürekli geçmiş zaman eki -çU, sıfat fiil eki -çU ile emir ve şart kiplerini istek kipine çeviren -çI ekleri çekim ekiyken -çA, -çAk, -çAn, -çI, -çII, -çIk, -çöök ekleri yapım ekidir.

Kırgızcada daima süreksiz titreşimsiz art damak ünsüzü /k/ ile başlayan ekler olan -ka-, -kalak, -ke, -kek, -kır- ekleri yapım eki olup genellikle kullanım sıklıkları az olup eklendikleri köklere kaynaşmış vaziyettedir. Bu eklerden -kek (Gabain, 1995, 45; Arat, 1979: 158; Ata, 1998: 136) ve -kır-ın (Gabain, 1995:49) da tarihi Türk yazı dillerinde ünsüz uyumu dışında kaldığı görülmektedir. Bu ekler dışında süreksiz titreşimsiz art damak ünsüzü /k/ ile başlayan ekler, tarihi Türk yazı dillerinde olduğu gibi çağdaş Kırgız yazı dilinde de ünsüz uyumuna uymaktadır.

Sürekli titreşimsiz diş eti ünsüzü /s/ ile başlayan ekler titreşimli ünsüzle sonlanan sözlere eklendiğinde tarihi Türk yazı dillerinde olduğu gibi titreşim bakımından uyumsuzluğa yola açar.

Sürekli titreşimsiz diş eti-ön damak ünsüzü /ş/ ile başlayan ve titreşimli ünsüzle sonlanan sözlere eklendiğinde ünsüz uyumuna yol açan -şA- ve -şI- ekleri çağdaş Kırgız yazı dilinde kullanım sıklığı az olan eklerdendir.

Tarihi Türk yazı dillerinde sürekli akıcı titreşimli çift dudak geniz ünsüzü /m/ başlayan olumsuzluk eki -mA-, olumsuz geniş zaman ve sıfat fiil eki olarak kullanılan -mAz, soru biçim birimi -mu ve olumsuz geniş zaman sıfat fiil eki ile ayrılma hali ekinin birleşmesiyle oluşan -mAzdAn zarf fiil ekinin ilk ünsüzü çağdaş Kırgız yazı dilinde karşılıklı çift dudak ünsüzleri olan /b-p/ye dönüşmüş ve böylelikle ünsüz uyumuna tabi olmuşlardır. Çağdaş Kırgız yazı dilinde sürekli akıcı titreşimli çift dudak geniz ünsüzü /m/ ile başlayan isimden isim yapım eki -mök, fiilden isim yapma ekleri -mA, -mAç, -mAk, -mAl, -mAy, -mır, -mön, -mİş; fiil çekim eklerinden öznellik birinci teklik şahıs eki -mIn, istekli gelecek zaman eki -mAkçI, isim fiil eki -mAk, sıfat fiil ekleri -mAkçI ve -mİş, zarf fiil eki -mAyInçA ve bildirme birinci teklik şahıs eki -mIn titreşimli ünsüzle sonlanan sözlere eklendiklerinde, ilk ses bakımından kendileriyle aynı olan ve yukarıda bahsedilen ekler gibi uyuma girmemekte ve ünsüz uyumsuzluğuna sebep olmaktadırlar. /m/ ünsüzüyle başlayan eklerin titreşimsiz ünsüzle sonlanan sözlere eklendiğinde ünsüz uyumuna yol açması genel Türkçe için de geçerlidir.

3. Ünlü uyumunun ve ünsüzle başlayan bazı eklerdeki ünsüz uyumunun oldukça ileri seviyede görüldüğü Kırgızcada /k/ ünsüzüyle başlayıp da başlangıç ünsüzü bakımından tek değişkeli olan eklerin böyle bir ses yapısına sahip olmalarında öncelikli sebep kullanım sıklıklarının azlığıdır. Aynı sesle başlayıp iki değişkeli eklerin özeliği ise kullanım sıklığının fazla olmasıdır. /m/ ünsüzüyle başlayan eklerin ilk ses bakımından tek değişkeli olması genel Türkçenin ses özelliğine ve bu eklerin Kırgızcadaki kullanım sıklıklarının azlığıyla ilgilidir. /ç/ ve /s/ ünsüzleriyle başlayan eklerin ilk ünsüz bakımından tek değişkeli olması yalnızca çağdaş Kırgız yazı diline özgü olmayıp tarihi yazı dillerinin hemen tamamında görülen, çağdaş yazı dillerinin birçoğunda da devam eden bir durumdur.

KAYNAKLAR

Gabain, A (çev. Mehmet Akalın), 1995, Eski Türkçenin Grameri, TDK, Ankara

- Eckmann, J (çev. Günay Karaağaç), 1988, Çağatayca El Kitabı, EFB, İstanbul
Arat, R R, 1979, Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul
Hacıeminoğlu, N, 1996, Karahanlı Türkçesi Grameri, TDK, Ankara
Hacıeminoğlu, N, 1997, Harezmi Türkçesi ve Grameri, İstanbul
Kasapoğlu Çengel, H, 2005, Kırgız Türkçesi Grameri, Akçağ, Ankara
Karamanlıoğlu, AF, 1994, Kıpçak Türkçesi Grameri, TDK, Ankara
Vardar, B, 1998, Açıklamalı Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, abc, İstanbul
Süleymenova, E.D., 1998, Slovar' po Yazıkoznaniyu, Gılım, Almatı
Yartsiyeva, V.N. (red.), 1997, Yazıki Mira Tyurkskie Yazıki, Kırgızstan, Bişkek
Arın, E.M., (red.), 1998, Kazak Tili Entsiklopediya, IDK-TIRO, Almatı
Kudaybergenov, S., Tursunov, A., Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, Fonetika cana
Morfologiya, Frunze, 1980
Davletov, S., Kudaybergenov, S., 1980, Azırkı Kırgız Tili Morfologiya, Mektep, Frunze
Ceritoglu, M., 1998, Kırgız Türkçesinin Şekil Bilgisi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale